

**DOUA DOCUMENTE SEMNIFICATIVE DIN ANII 1862 ȘI 1891
PRIVIND LUPTĂ PENTRU DREPTURI ȘI LIBERTĂȚI
A POPULAȚIEI ROMĂNEȘTI
DIN LĂPUȘ, SĂTMAR, CHIOAR ȘI SĂLAJ**

de **BLAGA MIHOC**

Creșterea continuă a conștiinței naționale a popoarelor din Imperiul habsburgic în a doua jumătate a sec. al XIX-lea corespunde cu apariția unor puternice frământări politice, care vor duce, în cele din urmă, la destrămarea Austro-Ungariei și la formarea mai multor state naționale. Intelectualii români, dintre care mulți nu erau decât niște săteni mai luminați, preoți și învățători, cereau drepturi politice și culturale pentru poporul român, considerînd că emanciparea națională era cerința imperioasă a acelor vremuri. Semnificative în acest sens sînt două documente din anii 1862 și respectiv 1891, asupra conținutului cărora în cele ce urmează vom face cîteva referiri.

Primul document, aflat în Arhivele Statului din **Baia Mare** (fondul protopresbiterat greco-ortodox Solnoc II) este un memoriu întocmit, în numele locuitorilor români din tractul protopopesc al Solnocului¹, către mitropolitul Andrei Șaguna, prin care se solicită drepturi politice pentru poporul român din aceste locuri.

Este de fapt o plîngere, făcută, așa cum se observă în introducere, în numele a 19 000 de români de religie ortodoxă², la 30 august 1862, în care se arată că, „prin instrucțiunea Înaltului reg. Guvern privitor la organizarea provizorie a comitatelor în Transilvania, apriatu este ordinaru că la numita organizare atîtu interesele naționale cîttu și cele confesionale ale locuitorilor să se respecteze pe temeiulu egalei îndreptățiri...“, dar că, în ciuda acestui principiu, din punct de vedere teoretic echitabil, „...noi românii din comitatul acesta și în special greco-orientalii ne vedem peste mesură de neîndreptății, anume prin aceea, căci dintre coreligionarii noștri (românii — *n.n.*) nici baremu unu individuu vedem aplicatu în servițiuulu comitatului, măcar că numerulu officianțiloru politici și judiciari suie peste 50 de indivizii“. Este clar, se arată în document, că în situația aceasta se săvîrșește o nedreptate, mai ales că în acest teritoriu (Lăpuș) „se află 84% locuitori români, dintre care 19 000 suntu greco-orientali“. În acest caz, continuă în mod patetic textul documentului, „cine ar putea afirma că s-a lătu cea mai mică băgare de seamă pentru respectul confesiunei noastre pe ca/u/sa instrucțiunei, și atîtor acte Înalte, emanate în această cauză?“.

Autorii „plîngerii“ cunosc cerințele de pregătire culturală și profesională pentru ocuparea posturilor de demnitari publici, ca și procedura nedreaptă de repartizare a funcțiilor politico-administrative în comitat, de vreme ce continuă memoriul în felul următor :

¹ Memoriul este întocmit în numele populației românești din Țara Lăpușului.

² Românii de rit ortodox, locuind în satele cele mai izolate, erau în situația cea mai proastă sub aspectul drepturilor și reprezentării lor politice.

„Pote Domnului Administratoru V/a/ objecta că noi nu avem indivizi capaci pentru officiu (serviciu — *n.n.*), însă această observare aru fi falsă, căci noi avem membrii de la jude supremu și vice șpanu în josu ori pentru oare postu de administraciune politică, iară susu atinsa objectiune nu s-ar baza pe altu ceva decăutu pe datina din partea Domnealoru, de obște a ne totu imputa că românii nu au ómeni culți spre a putea porta officiu, că cu atātu mai usioru să pótă implea tóte posturile numai cu magiari (nobili — *n.n.*) și pe noi să ne tot inapoieză“.

În felul acesta, continuă perspicacii redactori ai memoriului, „cum dară se poate îndrepta (respecta — *n.n.*) îndreptățirea egală dacă cutare națiune seu confesiune nu este reprezentată și în officiu publicu sau doră prein acea că greumintele statului toți le portemu asemenea și ce-i dreptu și inaintea legii încă trebuie să fimu asemenea; prin acestea nicidecum se înțelege egalitate politică naționale și confesionale, ci trebuie precum ne împărtășimu în greutăți așa să gustăm și bunătățile terii“.

Fată de nedreapta repartizare a funcțiilor în conducerea politico-administrativă a comitatului și de nerespectarea egalei îndreptățiri a naționalităților, românii cer lui Andrei Șaguna să intervină la forurile guvernamentale ca pentru românii din Lăpuș să fie numit „un dregătoriu circulariu (comitatense), fiind că aceasta după numărulu nostru și intelesulu Instrucțiunei cu totu dreptulu o pótém pre-tinde“; să intervină la ministerul cultelor și educațiunii spre a obține sprijin pentru școlile din mediul rural, „căci mai alesu trista stare a școlerulu nostre populare, carele se afla mai de totu disolvate și în cea mai mare decădenția dein lipsa ajutoriului administraciunei politice, numai atunci o amu putea redica la un gradu îndestulătoru, dacă noi... vom avea un ampoiātu circulariu administrativ, iaru din contră, negrijindu nimenea pentru încasarea salariulu învățatoriloru și frecventarea scólei prin tinerime, căci, deși de la locurile mai înalte doar se demanda conlucrare în acest objectu, prin pasivitatea organeloru nemislocitu dis-puitóre tote se paralisadie, — acelea fără îndoială voru exista numai cu numele“. Memoriul este semnat de următorii 14 învățători și preoți din citeva sate lăpușene: Vasiliu Cosma, Teodor Herman, Ion Perhaița, Vasilie Tunsu (Peteritea), Teodor Perhaița, Ioan Cosma, Ioan Herman (Văleni-Lăpuș), Petru Perhaița (Borcut-Lăpuș), Ioan Buda (Ungureni), Dionisie Filip (Libotin), Georgie Herman (Rogoz), George Lucșan (Costeni), Porfirie Filip (Inău), Simion Griguța (Stoiceni).

Pe ultima pagină a documentului, pagina a 8-a, se găsește o însemnare-rezoluție în scriere chirilică, a lui Andrei Șaguna. Conținutul ei este următorul:

„Ca să potu, face pașii cei cuviinciosi în treaba aceasta provocu pre supri-manți ca:

1. Să-mi apere pe indivizi(i) harnici de Reve(n)tia no(a)stră pentru posturi la comitate?
2. Ce serviciuri au îmbrăcatu pînă acum acei indivizi?
3. Ce studii au învățatu?
4. Si în ce serviciuri se află astăzi acei indivizi“.

Sibiu 5 septemb(rie) 1862

Andrei Șaguna

Ep(is)c(op)

Este, prin urmare, o însemnare-program prin care autorul, care înregistrase, după cum se observă, primirea memoriului la 5 sept. 1862, voia să aibă în vedere în viitor rezolvarea doleanțelor celor 14 semnatari. Se vede, din conținutul însemnării, că Șaguna se va interesa de temeinicia celor relatate și va căuta, în timp scurt, să obțină pentru petiționari „servicii“ (slujbe) în conducerea

comitatului, în funcție de pregătirea (studiile) pe care aceștia le au. Rămîne de văzut însă dacă programul acesta al său s-a realizat și prin urmare dacă doleanțele suplicanților au fost satisfăcute.

*

Cel de al doilea document, datat în 10 iunie 1891, se află în fondul de manuscrise al Bibliotecii Centrale a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca și este un memoriu de protest al intelectualilor români împotriva scoaterii limbii și literaturii românești din școlile gimnaziale și liceale, prin ordonanțele Ministerului cultelor și educației din Austro-Ungaria, care a fost redactat după toate probabilitățile de Vasile Lucaciu din însărcinarea Conferinței intelectualității poporului român din Sătmar, Chioar și Sălaj, ținută la 17 februarie 1891, la Baia Mare, și este adresat Ministerului cultelor și educației din Austro-Ungaria³.

În introducerea memoriului se recapitulează, apelînd la vremea unor înnoiri inevitabile, libertățile generale de ordin burghez, care, considerau ei, guvernează sau trebuie să guverneze în orice stat modern.

Realizarea acestei libertăți se legitimează prin ideea vechimii în Transilvania și a contribuției poporului român la propășirea materială a societății lor.

Trezirea conștiinței naționale a poporului român din Transilvania este dictată de evoluția firească a evenimentelor, legea egalei îndreptățiri a naționalităților, acordată din oportunitate de către guvernanți, nu se respectă. Scopul ei este doar „escamotarea lumii civilizate..., seducerea opiniei publice europene“, ea fiind încălcată în toate domeniile vieții sociale: politic, juridic, economic etc.

Dovada cea mai clară a eludării textului legii egalei îndreptățiri a naționalităților este felul în care guvernul tratează catedrele de limba română înființate în institutele gimnaziale și liceale din ținuturile locuite de români.

Propunătorii limbii și literaturii române sînt slab pregătiți din punct de vedere profesional; salariul lor este inferior celor ce propun alte discipline. Prin școală se urmărește deznaționalizarea tineretului român.

Abuzurile săvîrșite de către autorități asupra celor cîteva licee și gimnazii românești școlare constituie o încălcare evidentă chiar a principiilor de la care a pornit legea egalei îndreptățiri a naționalităților.

Conferința „clerului și inteligenței mirene“ din Sătmar, Chioar și Sălaj protestează, prin urmare, prin memoriu, trimis Ministerului culturii și educației publice, contra acestor abuzuri și nedreptăți.

Memoriul conține deosebit de multe idei care se explică de la sine în text; este redactat într-un stil literar frumos, de înaltă ținută moral-juridică, într-o limbă aleasă, aceea a unor excelenți latiniști, cum erau pe vremea aceea intelectualii transilvăneni. El se înscrie în rîndul documentelor memorandiste transilvănene.

De aceea, considerăm absolut necesară reproducerea sa:

„Excellentissime Domnule Ministre. Este un lucru cunoscut, și recunoscut de tótă lumea civilisată, că una din ideile predominante în secolul nostru, este ideea libertăților naționale, care idee servesc de baza existenței statelor, este ținta de aspirațiune a popórelor. Respectarea reciprocă a acestor libertăți este garanția păcii între state și națiuni, desconsiderarea postulatelor politice, cari izvoresc din principiul acesta, organizátor de stat produce neliniște, turburări, primejdii pentru viața și pacinica dezvoltare a popoarélor.

Si asta numai așa póte și trebuie se fie.

Nimic mai natural, decît că observarea sinceră a principiilor fixate de natura lucrurilor, este ca și pămîntul cel bun, în care trăesce cu voie, și se desvóaltă

³ Vezi „Gazeta Transilvaniei“ din 12 februarie și 19 martie 1891.

vesel arborele bunăstării, a progresului și a civilizației popoarelor : pînă ce din contră o procedură volnică, contrară respectelor și prescrierilor acelor principii, se resbună pre sine, producînd neindestulare, și indemnînd naturalmente la luptă nobilă, ca dreptatea și adevărul se învingă asupra volniciei și a prepotenței.

Asta este legea eternă și nestrămutată a moralității.

Si românul ține tare la credința sa în Dumnedieu, la legile nestrămutate ale moralității, cari se derivă din voia cea sflntă a lui Dumnedieu.

Mâneacă din aceste principii sublime și de eternă valoare, privim în jurul nostru și observăm arangementul ce i s-au făcut și se face în statul nostru...

Mainainte de toate observăm faptul evident și neîndoios, că patria noastră este un stat poliglott.

Si este ceva foarte elementar, că într-un stat poliglott, arangementul de stat numai pe basa egalei îndreptări se poate face și trebuie să se facă, care egală îndreptare, dacă este sinceră și nu este numai o frază inventată și întrebuințată, spre mascarea unor tendințe asupritoare, eschide din natura sa ori-ce predominare ori-ce sequestrare, ori-ce administrare a puterii publice în favorul exclusiv al unei rase dintre cele ce constitue statul.

Și mai ales noi românii, locuitorii autochtoni ai patriei noastre iubite, am reclamat pururea și reclamăm serbătorește în contra unor asemeni abuzuri cu puterea de stat.

Părinții noștri, fii legiunilor lui Traian, au ținut pământul locuit și azi de români, în mijlocul invasiunilor popoarelor barbare din evul de mijloc și de cînd au descălecat în aceste plaiuri concetățenii magiari, decînd au răsunit pe cîmpiile de la Așchileu memorabilele cuvinte însemnate de Anonymus : „Dexteram dantes pactum fecerunt“, adeca de o mie de ani încoace, cu un devotament adevărat patriotic, și cînd au cerut timpurile cu eroizm, constatat de nenumărate-ori în istorie, am contribuit cu sângele și cu averea noastră, din generațiune în generațiune, la conservarea și desvoltarea patriei, fără ca să fim perdut vre-o dată din vedere individualitatea noastră națională, drepturile noastre neprescriptibile naționale.

Astfelu dispuși ne au aflat epoca, cînd suflarea libertății a rupt cătușile feudalismului, și de sub presiunea generală a spiritului de caste, s-au desvoltat la o nouă viață conștiința individualităților naționale, și așa între națiunile cari compun statul ungar, națiunea romană pe campul libertății în 1848, cu demnitate impunătoare și-au afirmat individualitatea sa națională, pretindendu-și loc în concertul popoarelor și națiunilor libere, cari constitue statul poliglott, și adeca statele de sub coroana sfintului Stefan.

Ce a urmat după aceea e cunoscut, și n-au trebuit mai mult de două decenii, ca să se dovedească înaintea lumii culte pentru toate veacurile viitoare, că un sistem politic, carele desconsideră resoanele de drept public, postulatele libertății publice, și creațiunile sale și le bazează pe un drept fictiu dreptul de cucerire, nu poate să aibă viață cu zile, trebuie să cadă frînt înaintea pretensiunilor juste ale spiritului de libertate și de egală îndreptare.

Anii șiesezeci au fost anii redeseptării națiunilor, și guvernul provizoriu al țierei, inspirat de sententele de loialitate și de dreptate cătră naționalități, s-au arătat dispus cu bunăvoință față de organizarea politică și culturală a naționalităților din țară. Așa s-au organizat magiarii, românii, sârbii și celelalte naționalități în partide politice naționale, cu scop ca sub agida libertăților publice naționale, în frățescă conțielegere, punendu-și în cumpenă toată puterea lor culturală și națională, se conlucre la scopul măreți, bunăstarea și înflorirea patriei comune.

În acest timp și-au plinit și românii din Sătmar și părțile adiacente o sacră datorință a lor față de limba și cultura noastră românească.

Anume, precum dovedesc datele originale din anii 1861—1862 românii din Sătmar, Chior, Sêlagiu și Maramureș au recurs la guvernul țierei, cerând, pe baza egalei îndreptățiri, cîte o catedră pentru religiunea greco-catolică și pentru limba și literatura română la gimnaziile din Baia Mare, Sătmar și Shighet.

Si inalta Cancelariă Aulică Ungară, in anul 1862, 6 Octombrie Nr. 66 353, aparțiend justa cerere a românilor și supunend apriat, că cererea lor formează un punct din jusele pretensiuni naționali ale românilor, dispune, că la gimnaziile din Baia Mare, Sătmar și Shighet se se organizeze catedre profesorali pentru religiunea greco-catolică propunendă in limba română, și pentru limba și literatura română, cu dotațiune anuală de 600 fl.v.a.

Aprețiarea și împlinirea cererei juste a românilor au produs cea mai mare indestulire și mulțumire între români, cară dotațiune — deși modestă — de 600 fl. au fost corespondetoare imprejurărilor sociali și financiari din acele tempuri.

Asta a făcut un guvern provizor, și lucru natural, in mod provizor, conform inșușirii acelui sistem politic provizor, și era numai prejustificată așceptarea, că inaugurendu-se in 1860—68 sistemul politic constituțional, care va fi expresiune fidelă a ființei poliglotte a statului nostru, va organisa in mod statornic acele instituțiuni, cari servesc de mijloace indispensabile intru promovarea culturai noastre naționali, spre desvoltarea individualității noastre naționali.

Nu poate fi menirea noastră, ca se arătăm cu ocașiunea aceasta incit s-a împlinit justa noastră așceptare, sau incit am remas înșelați și desilusionați in cele mai temeinice așceptări și speranțe, destul este a constata, că partidul politic al naționalității magiare, poate din îndemnul sincer al unor frunțași ai acelui partid, au ținut de necesar a crea o lege numită, despre egala îndreptățire a naționalităților, binesciind ei, că fără de aceasta lege, Ungaria nu numai că nu poate exista, dar nici îndreptățire și titlu de existența nu are.

In aceasta lege au trebuit să se depună principiile acele pe baza cărora fieșcecare naționalitate liber sê se poată desvolta in individualitatea, consciința și cultura sa națională. Asta s-a și proclamat sus și tare din partea corifeilor politici ai naționalității magiare și față de temerile deputaților de spirit național român aceiași corifei au apellat la nobleța și la cavalerismul națiunii magiare asecurindu-i, că nimic nu ne va sta in calea desvoltării individualității și a culturai noastre naționali.

Durere cuvintele acele frumoasê, asecurările solemne și promisiunile au rêsunat in vînt și au trecut cu sunetul și realitatea înfiorător de tristă ne arată, și ne dovedesce că acea lege, indispensabilă pentru existența și înflorirea Ungariei, este numai pentru escamotarea lumii civilizate, pentru seducerea opiniei publice europene, este ironia amară — in aplicare — a principiilor de libertate publică națională, pentru că nu numai că principiile de libertate și de cultură națională nu s-au desvoltat in favorul națiunii române, ci din contră cu toate măestriile apucăturilor politice, și cu presiuni de tot felul, libertățile publice naționali, condițiunile de progres cultural și economic național, sequestrându-se pe seama unei singure naționalități, suntem ca și deposedați, scoși din cadrele vieței constituționali; legea pentru egala îndreptățire a naționalităților pentru noi e literă moartă, călcată in picioare chiar de aceia, cari sunt chemați a o susține și a o aplica. Un șir lung de cele mai dureroase suferințe despre cari marturisesc trei milioane de români, scoaterea limbei române din administrație și justiție, desconsiderarea aproape totală a românilor la denumirile in oficii de stat și administrative, un curent de exclusivism politic magiar, impedecarea sistematică a desvoltării culturai a elementului românesc, persecutarea presei periodice române, și alte abuzuri nenumărate,

dovedesc pe deplin pînă unde au ajuns lucrurile la noi. Și ca inzultele să fie cu vîrf și ca ilustrarea situațiunii se fie completă, putem constata în fața lumii faptul : că după ce un sistem rafinat de pauperizare ne sugerează, ne împiedecă în progresul nostru economic național, eară șovinismul cel mai intolerant ne răpesc condițiuniiie progresului nostru cultural național, același curent politic mai are cutezanța de a ne insulta zi de zi : că suntem săraci și înapoiți în cultură ; — eară o presă perfidă, demoralizată și calumniatoare, care stă în servițiul acestui șovinism intolerant, atunci cînd spunem în fața lumii adevărata stare a lucrurilor : ne denunță de agitatori, ne euluminează de răi patrioți, ne ponegreșce înaintea înaltului Tron și a guvernului țierei, mistificînd cele mai nobile, cele mai legali, cele mai legitime aspirațiuni ale românilor.

Bine de noi, că nime în lume nu le mai crede, ci numai pe sine se amăgesc !

Si cumcă e adevăr curat ceea ce vorbim, vom dovedi eacă cu argumente neresturnabile, luate din miile de argumente ce le avem la îndemînă.

Anume în paragrafii 17—18 din legea amintită, despre egala îndreptățire a naționalităților, se dispune apriat că la institutele gimnaziali din ținuturile locuite de naționalități nemagiare, pentru limba și literatura acelor naționalități să se organizeze catedre profesori la gimnaziile respective ; ma însuși statul se angajează și prin lege sancționată se obligă, că va susține pentru naționalități, și așa și pentru români, institute culturale. Cităm aici textul original al §§-lor amintiți :

§ 17, Az állam silletöleg a kormány által már allitott, vagy a szükséghez képest állitandó tanintezetekben a tanítási nyelonek meghatározása, amennyiben erről törvény nem rendelkezik, a kázoktatási miniszter teendőihez tartazik. De a közoktatás sikere, a közmiivelődés és közjölét szempontjából az államnak is legfőbb céljájá lévén : köteles ez az állami tanintézetekben a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű nagyobb tömegekben egyiitt élő polgárai az általok iakott vidék közelében anyanyelvükön képezhessék magokat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képezés kezdődik“.

§ 18. „Azon területeken létező vagy felállitandó állami közép és felsőtanodákban, a melyeken egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenkének részére nyelv és irodalmi tanszékek állitandók“.

Adica videm că : aceea ce guvernul provizor au hotărît în mod provizor despre limba și literatura română, legea constituțională din 1868 au introdus în mod stabil în organizmul instrucțiunii publice a țerii ; și că prin urmare după natura lucrului, cauza acestor catedre trebuie să intre în combinațiunile legali, ce se fac cu celelalte catedre și studii de la institutele gimnaziali, și că dispozițiunile legali, ce se fac d.e. cu privire la limba maghiară seu la fizică, seu la celelalte studii în genere, sub respect metodic seu a calificațiunii recerute a profesorilor, a dotațiunii lor, prin consecință firească și după toate resoanele de drept, trebuie se se referească și la catedra, la profesorul, la învățamentul limbei și al literaturii romane.

Și ce a urmat ?

A urmat că s-a organizat tot învățamentul secundariu, în privința metodică, în privința dotațiunii profesorilor, în privința calificațiunii legali pentru fieșcare studiu, cu un cuvânt guvernul instrucțiunii publice a țerii și-a dat toată silința se ridice nivelul cultural al învățământului, și se asigure existența profesorilor : catedra limbei și a literaturii romane a remas în statul seu primitiv, cum o-au introdus guvernul provizor, ba încă mai reu, nu s-a regulat dotațiunea catedrelor, nu s-a prescis condițiuniiie calificațiunii legali cu ocașiunea denunțurilor la catedrele respective, și cu durere suntem constrînși a constata înaintea

Exzellenței Tale, că pe cînd la gimnaziile din Baia Mare și Sătmar s-au nivelat și organizat toate studiile, s-au dotat catedrele, s-au prescris calificațiunea legală pentru fieșcare studiu : limba română, limba noastră națională, limba alor 12 milioane de români, este degradată de studiu extraordinariu, și se batjocoresce în aceste gimnazii de oameni, cari abia știu ceva ceti și scrie românește, pentru un bacșiș de 150—200 fi. v.a. la an. Seu în fața acestei împrejurări faptice va cuteza se afirme cineva, că prin o astfel de procedură este destul îngrijii pentru studiul limbei și a literaturii române ?

Si ce e mai mult, dispozițiunile guvernului instrucțiunii publice din țară au mers atît de departe în desconsiderarea literei și a spiritului legii despre egala îndreptățire a naționalităților, încît s-au deschis o rubrică înaintea elevilor gimnaziali în care se se scrie răspunsul lor la întrebarea fatală că ei — studenții români — fii poporului român, speranța națiunii române, oare vreau ei se înveție românește ? Cine nu vede că prin aceasta se picură în inima candidă și necoruptă a elevilor români veninul indiferentismului pentru cultura lor națională, și se predis pune la păcatul cel mai respingător din viața politică a popoarelor, se devină renegați față cu națiunea lor romană !

Așadară, Exzellență, sêu legea despre egala îndreptățire a naționalităților este un ceva illuzoriu : sêu procedura Înaltului guvern al instrucțiunii publice ne dă exemplul periculos de a putea călca nepedepsiți legile existente. Tertium non datur.

Eacă dară Exzellență, nu numai că nu s-au dezvoltat în favorul nostru nici un principiu de libertate națională, de progres cultural și economic național, depuse în legea despre egala îndreptățire a naționalităților, nu numai că nu ni s-au creat institute publice de învățămînt, gimnazii, universitate, teatre, nu numai că dezvoltarea economică industrială a națiunii noastre este în mod măestrit împedecată, nu numai că nimic nu primim de la stat drept răsplată pentru imensele jertfe de sânge și de avere ce le aducem pe altarul patriei comune, ci chiar într-o cestiune normată prin paragraf anume introdus în lege, stăm în fața unei fapte regretabile.

Există un paragraf în legea sancționată, despre egala îndreptățire a naționalităților, care dispune limbei române un loc competent în organismul instrucțiunii publice a țerii : eară de altă parte legea rămîne nexplicată sêu e mistificată, limba și literatura română este scoasă din organismul instrucțiunii publice a țerii, ma se lasă de batjocură, și și junimei romane se deschide calea spre cea mai înfiorătoare demoralizare : spre renegetism.

E natural, Exzellență, că față de situațiunea aceasta abnormală, față de procedura aceasta ilegală, avem datorința sfîntă să ne ridicăm gîsul :

a) ca patrioți adeverați, cari voim ca legea se domnească în țară, și se incete abuserile velleităților șovinistice :

b) ca părinții, cari nu voim, ca fii noștrii să predisună spre trădarea intereselor naționali române, să se crească renegetii :

c) ca români conscii de demnitatea noastră națională, cari nu putem suferi dejosirea și batjocorirea limbei noastre naționali și desconsiderarea drepturilor ei :

și se protestăm sârbătorește în contra procedurii nelegali și provocătoare a Înaltului minister de culte și instrucțiune publică, în cauza catedrelor de limba și literatura română, de la gimnaziile din Baia Mare și Sătmar ;

și se cerem de la Exzellența Ta repararea vătămării provenitoare din această procedură, prin organizarea acelor catedre conform dispozițiunilor legii, conform

Excelentissime Domnule Ministre,

Din inovedintarea conferenței clerului,
a inteligenței mirene și a poporului român din
comitatul Sătmar, din părțile fostului Chior și
ale Felajului, ținută în 17. Februarie a. s. în Ba-
iamare, am onoare a prezenta Excelenței Tale re-
prezentativitatea acelei conferențe, în cauza cate-
drelor de limba și literatura română și a reli-
giunii greco-catolice dela gimnaziile din Baia-
mare și Sătmar, precum și în cauza altor in-
stitute culturale naționale române, rugând
pre Excelența Ta, se binevoesci a lua în apretia-
re vrednică postulatele exprimate în acea repre-
zentativitate.

Cu deosebită stimă sum
al Excelenței Tale
Baia mare 17. Februarie 1891.

Mecos servu
George Capu de Hojebi,
... ale conferenței

recerințelor pedagogice și conform demnității națiunii romane, și dotându-le cum se dotează catedrele celorlalte studii ordinare, de la aceleași institute gimnaziale.

Mai amintim inaintea Excelenței Tale, cât de dureros ne-au atins dispozițiunea cea mai recentă a Excelenței Tale, in cauza catedrei de religiunea greco-catolică de la gimnaziul superior din Baia Mare.

Anume, după toți pedagogii de valoare, studiul religiunii este obiectul cel mai important in crescerea junimei, și prin urmare nimic nu poate fi mai natural decît aceea, că in gimnaziile catolice și de stat cari stau sub patronatul suprem, sub eggida Măiestății sale a gloriosului nostru Impărat și rege apostolic, studiul religiunii catolice este pus in rangul prim intre celelalte studii, iară catedra profesorală a religiunii catolice este dotată ca și celelalte studii obligate.

Acum stațiunile profesorali sunt dotate la gimnaziile regesci-catolice și la cele de stat, pentru profesori suplenți cu 800, pentru cei ordinari cu 1.400 fl.v.a.

Cum se intimplă, Excelență, pe ce bază se face, că căta vreme un profesor catolic de ritul latin se dotează cu 800 și cu 1.400 fl.v.a. plată anuală, un alt profesor catolic de ritul grecesc pentru același studiu de religiune este dotat cu 400 și cu 700 fl.v.a. ?

E o abnormitate, Excelență, că astăzi când tot scriitorul, tot diurnistul cere imbunătățirea dotațiunei sale, se organizează o stațiune profesorală de religiune greco-catolică, care post pretinde o qualificațiune superioară academică, ca și ori-care altă catedră gimnazială — se organizează cu o dotațiune anuală de patru sute fl.v.a. !

Asta este, Excelență, batjocorirea religiunii greco-catolice, este dejosirea așezămintelor noastre religioase, este martirizarea profesorului respectiv, prin expunerea lui la suferințe de foame și de toate neajunsurile.

Intre vătămările flagrante, intre călcările vèdite de legea sancționată este a se numera și procedura Excelenței Tale in cauza gimnaziului de Beiuș, care procedură volnică, ilegală și injustă, au produs cea mai adêncă amărăciune in toate inimile românilor binesimțitori : precum și abusus nemai-pomenit a puterii administrative in cauza școalelor române greco-catolice din Nir-Adon, Aciad și Abran, unde cu forța s-a călcat dreptul confesional și dreptul părinților români.

Nu putem se nu amintim aici, cu cea mai sinceră recunoscință, că Venerabilii noștrii Arhiepiscopului, interesați pentru credincioșii lor la aceste gimnazii și la atinsele institute de cultură, au făcut toți pașii necesari pentru salvarea intereselor și a demnității acestor catedre de religiunea greco-catolică și de limba și literatura română.

Insă aceste nobile incercări au rămas zădarnice.

Este prin urmare datorința noastră morală. a protesta serbătorește in contra procedurii Excelenței Tale, și a o declara de o dejosire a sfintei noastre religiuni greco-catolice și a limbei și literaturii române, cerênd repararea acestor vătămări !

Din incredințarea conferenței clerului, a inteligenței mirene și a poporului român din comitatul Sătmarului și a părților adiacente din fostul Chior și din Selaj, subscriem aceasta representațiune și o inaintăm la Excelența ta spre aprițierea vrednică a justelor postulate depuse intrinsa.

Baiamare 17. februarie 1891

SS. *George Popu de Ilyesfalva*
posesor și presedintele conferinței

S.S. *Gavrilă Lazăr de Parhierecat*
vicepreședintele conferinței

SS. *Constantin Lucaciu*
notarul conferinței“.

Astfel conceput, memoriul a fost înaintat Ministerului cultelor și educației din Austro-Ungaria, împreună cu următoarea scrisoare semnată de George Pop de Băsești :

„Excelentissime Domnule Ministre,

Din încredințarea conferenței clerului, a inteligenței mirene și a poporului român din comitatul Sătmar, din părțile fostului Chior și ale Selajului, ținută în 17 Februarie a.c. în Baia Mare, am onoarea a prezenta Excelenței Tale reprezentațiunea acelei conferențe, în cauza catedrelor de limba și literatura română și a religiunii greco-catolice dela gimnaziile din Baia Mare și Sătmar, precum și în cauza altor institute culturale naționali române, rugînd pre Excelența Ta, să binevoiesci a lua în apăsare vrednică postulatele exprimate în acea reprezentațiune.

Cu deosebită stimă sum al Excelenței Tale

Baia Mare 17, Februarie 1891

plecat servu
George Popu de Ilyisfalva
președintele conferenței“

**DEUX DOCUMENTS SIGNIFICATIFS DE 1862 ET DE 1891
CONCERNANT LA LUTTE DE LA POPULATION ROUMAINE
DE LĂPUȘ, SĂTMAR, CHIOAR ET SĂLAJ POUR SES DROITS
ET SES LIBERTÉS**

— Résumé —

L'auteur présente deux documents intéressants concernant la lutte de la population roumaine de Lăpuș, Sătmar, Chioar et Sălaj pour des droits politiques et culturels.

Le premier, qui date depuis le 30 août 1862, est un mémoire que les intellectuels roumains de quelques villages de la contrée „Țara Lăpușului“ adressèrent au métropolitain orthodoxe André Șaguna, l'un des plus illustres représentants des intérêts nationaux de la population roumaine de Transylvanie durant les années 1850—1870. Dans le mémoire on demandait que Șaguna intervient auprès des autorités de l'État, afin que celles-ci accordent des droits politiques et culturels à la population roumaine de rite orthodoxe de Țara Lăpușului qu'on avait maintenue jusqu'à cette date dans un état de sous-développement total. Pour remédier le plus vite possible cet état de choses, les signataires du mémoire réclamaient le droit de la participation égale, non-discriminatoire de toutes les confessions religieuses aux affaires du comitat, ainsi que la réflexion immédiate, avec le concours de l'État, de toutes les écoles roumaines appartenant à l'Église orthodoxe de Transylvanie.

Le deuxième document, qui a vu le jour le 10 juin 1891, est un mémoire de proteste de l'intelligentsia roumaine contre l'élimination abusive de la langue et de la littérature roumaines de l'enseignement secondaire et lycéal par les ordonnances du Ministère des Cultes et de l'Éducation de l'Autriche-Hongrie. Ce mémoire a été rédigé, selon toutes probabilités, par Vasile Lucaciu, et il était adressé au Ministère des Cultes et de l'Éducation de l'Autriche-Hongrie. Après avoir évoqué le bien-fondé de l'égalité de droits de la population roumaine avec les autres „nations“ de la Transylvanie, le document présente un résumé de toutes les mesures répressives qu'on avait enterprisses contre les écoles roumaines de Transylvanie au cours des années 1865—1890.

Ce mémoire ayant une haute tenue morale et juridique, se caractérise également par le style littéraire soutenu dont les intellectuels roumains de l'époque, tous d'excellents latinistes, se servaient de main de maître.